

# 8

## ชีวิตความเป็นอยู่ของ แรงงานข้ามชาติใน 11 จังหวัดสำคัญ ในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2553

### Livelihood of Migrant Workers in 11 Major Provinces of Thailand in 2010

อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์ Aphichat Chamrathirong<sup>1</sup>

จรัมพร โห้ล้ายอง Charamporn Holumyong<sup>2</sup>

กัญญา อภิพรชัยสกุล Kanya Ahipornchaisakul<sup>3</sup>

#### บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในเชิงสังคม วัฒนธรรม เครือข่ายทางสังคม และการรับรู้ด้านสิทธิของแรงงานใน 11 จังหวัดที่มีการใช้แรงงานข้ามชาติอย่างเข้มข้น ผลการศึกษา พบว่า ความแตกต่างในด้านชีวิตความเป็นอยู่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายในแต่ละจังหวัด แม้ว่าแรงงานข้ามชาติเหล่านั้นจะมาจากประเทศต้นทางประเทศเดียวกันก็ตาม พบว่าในกลุ่มแรงงานข้ามชาติพม่าที่จังหวัดระนองมีความสุขและความมั่นคงในชีวิตน้อยที่สุด ซึ่งข้อค้นพบเหล่านี้สามารถเป็นพื้นฐานในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยในบริบททางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน และเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนการดำเนินนโยบายของทั้งภาครัฐและการปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

#### Abstract

This study explores the livelihoods of migrant workers in terms of social, cultural, and networking aspects, and perceptions of rights in 11 major provinces where migrant workers are concentrated. The findings show the critical differences between the livelihoods of migrant workers in each province. For instance, among migrants from Myanmar, those working in Ranong province experience the lowest level of happiness and security. The findings from this study enrich information on the livelihoods of migrant workers in Thailand especially in the geographical dimension. Moreover, policy makers will be able to utilize the knowledge gained in this study to monitor, manage, and protect migrants comprehensively. In addition they can initiate health, education, social protection and registration policies taking into account the variety of livelihoods of migrant workers in each province.

<sup>1</sup> ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

<sup>2</sup> อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

<sup>3</sup> นักวิจัยโครงการ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

# 1. สถานการณ์แรงงานข้ามชาติในประเทศไทย

ปัจจุบันแรงงานข้ามชาติมีความสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในประเทศไทย โดยแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ พม่า กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของแรงงานไร้ฝีมือในภาคการผลิตต่างๆ ที่แรงงานไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมทำ หรือที่เรียกว่างานประเภท 3D สกปรก (Dirty) อันตราย (Dangerous) และยากลำบาก (Difficult) ซึ่งเป็นที่รับรู้กันว่าแรงงานข้ามชาติจากพม่า กัมพูชา และสปป.ลาวเหล่านี้ เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างต่ำ และมีกระจายอยู่ทั่วประเทศทั้งในเขตเมือง และชนบท โดยกว่า 30 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางหลักของแรงงานข้ามชาติจากพม่า กัมพูชา และสปป.ลาวเรื่อยมา โดยจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้านที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทยในปัจจุบันมีสูงถึง 1.23 ล้านคน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2554) ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มาจากประเทศพม่า คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 79 ของแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานทั้งหมด แต่จากการประเมินขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติคาดว่า ยังมีแรงงานข้ามชาติอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้จดทะเบียนและอยู่ในระบบของภาครัฐ ซึ่งสะท้อนว่าแรงงานข้ามชาติที่มีทั้งหมดน่าจะมีไม่น้อยกว่า 3 ล้านคนทั่วประเทศ (Sciortino & Punpuing 2009) นักวิจัยด้านประชากรศาสตร์ประมาณการไว้ว่า ตัวเลขแรงงานข้ามชาติที่ปรากฏในการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553 จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก และอาจมีจำนวนสูงถึง 4 ล้านคน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2554)

ปริมาณแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้านที่หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย เป็นเพียงประเด็นหนึ่งที่สร้างความตระหนักถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรในประเทศไทย ในขณะที่ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นของแรงงาน นโยบายการควบคุมดูแลแรงงานข้ามชาติ และสวัสดิการในการทำงานและการเข้าถึงบริการทางสุขภาพของแรงงานก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมไทยเป็นอย่างมาก ดังนั้นการศึกษาสภาวะสุขภาพและการเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพ ลักษณะการทำงาน รูปแบบการย้ายถิ่น และนโยบายการควบคุมดูแลทั้งในระดับพื้นที่และระดับชาติ จะช่วยเพิ่มความเข้าใจถึงประโยชน์ อิทธิพล และผลกระทบของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

บทความนี้ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติจากพม่า กัมพูชา และสปป.ลาวในพื้นที่ 11 จังหวัดที่ถูกเลือกตามเกณฑ์พื้นที่ที่มีจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก 3 ประเทศเพื่อนบ้านที่อาศัยหรือทำงานอยู่มากที่สุด จากพื้นที่การดำเนินการของโครงการพหุมิติ 34 จังหวัด ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นจังหวัดที่มีการกระจุกตัวของแรงงานข้ามชาติสูง ซึ่งข้อมูลรายละเอียดในส่วนของเนื้อหาและการวิเคราะห์ของโครงการฯ ได้รายงานไว้ใน “รายงานการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน โครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติประเทศไทย (โครงการพหุมิติ-2) ปี พ.ศ. 2553 (อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์ และคณะ, 2554)

บทความนี้ได้วิเคราะห์ถึงคุณลักษณะ ชีวิตความเป็นอยู่ สถานภาพการทำงาน รายได้ รูปแบบการย้ายถิ่น และการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนของแรงงานข้ามชาติ ทั้งที่เป็นแรงงานจดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียน ซึ่งจัดเป็นข้อมูลที่สำคัญที่จะสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องถึงชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศในปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายของภาครัฐ และการปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการดูแลแรงงานกลุ่มนี้ได้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด เช่น นโยบายด้านสุขภาพ

การศึกษา การคุ้มครองด้านสวัสดิการแรงงานและมาตรการการขึ้นทะเบียนแรงงานข้ามชาติ เป็นต้น พร้อมทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการให้บริการ และระบบสวัสดิการที่เหมาะสมและครอบคลุมในแต่ละพื้นที่

## 2. วัตถุประสงค์

การศึกษานี้มีเป้าหมายหลักในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติจากพม่า กัมพูชา และสปป.ลาว ที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียน เพื่อสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศในปัจจุบัน โดยชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานที่วิเคราะห์ในบทความนี้ ประกอบไปด้วยลักษณะพื้นฐานทางประชากรของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ 11 จังหวัดที่ศึกษา รูปแบบการทำงาน รายได้ การย้ายถิ่น และการบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมไทย รวมถึงศึกษาถึงความพึงพอใจในชีวิต และสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของแรงงานข้ามชาติ ตลอดจนความคาดหวังที่จะอาศัยและทำงานในประเทศไทยในระยะยาว ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย และเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวางแผนการดำเนินนโยบายของทั้งภาครัฐและการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเหมาะสมกับลักษณะประชากรไทย ที่ปัจจุบันมีแรงงานข้ามชาติเป็นกำลังแรงงานที่มีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

## 3. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มาจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของโครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ภายใต้การดำเนินการของโครงการฟ้ามิตร ที่ได้ลงปฏิบัติการในพื้นที่ 34 จังหวัดทั่วประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนโลกด้านเอดส์ วัณโรค และมาลาเรีย ข้อมูลพื้นฐานภายใต้โครงการการวิจัยประเมินผลดังกล่าว ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล โดยมีรายงานออกมาในปี 2554 (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ, 2554) ข้อมูลนี้ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติทั้งหมด ทั้งชายและหญิง ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยเป็นระยะเวลาตั้งแต่ 3 เดือนขึ้นไป จาก 3 ประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ พม่า กัมพูชา และสปป.ลาว เนื่องจากโครงการฟ้ามิตรได้ลงปฏิบัติการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ครอบคลุมสถานประกอบการทุกประเภทและทุกขนาดในพื้นที่โครงการ ทั้งสถานประกอบการที่มีใบอนุญาตและไม่มีใบอนุญาตถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้น ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย จึงหมายถึงรวมถึง ทั้งแรงงานข้ามชาติที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งทำงานหรือประกอบอาชีพในสถานประกอบการทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ในการลงสำรวจข้อมูลพื้นฐาน เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องต่อข้อคำถามและประเด็นการศึกษาที่ออกแบบไว้ ในเครื่องมือการสำรวจ ช่วงอายุของแรงงานข้ามชาติที่จะทำการสอบถามและเก็บข้อมูลถูกกำหนดไว้ที่ ตั้งแต่ 15 ปี ถึง 59 ปี

การเลือกจังหวัดเพื่อทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือก 11 จังหวัด ตามเกณฑ์พื้นที่ที่มีจำนวนแรงงานข้ามชาติพม่า กัมพูชา และสปป.ลาว

อาศัยหรือทำงานอยู่มากที่สุด จาก 34 จังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่การดำเนินการของโครงการฟาร์มิตรทั้งหมด เนื่องจาก ขณะทำการสุ่มตัวอย่างยังไม่มีตัวเลขรายงานจำนวนแรงงานข้ามชาติทั้งหมดที่เชื่อถือได้ จึงจำเป็นต้องใช้ตัวเลข คาดประมาณจำนวนแรงงานข้ามชาติจากภาคีหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานโครงการฟาร์มิตร ในแต่ละพื้นที่ เป็นฐานในการสุ่มหรือเลือกจังหวัดก่อน

จังหวัดที่เลือกโดย เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) คือจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติจาก ประเทศพม่ามากที่สุด 6 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ ระนอง สมุทรปราการ สุราษฎร์ธานี ตาก สมุทรสาคร จังหวัด ที่มีแรงงานข้ามชาติกัมพูชามากที่สุด 2 จังหวัด ได้แก่ ระยอง ตราด และจากประเทศ สปป.ลาว ได้แก่ อุบลราชธานี หนองคาย และขอนแก่น (รูปที่ 1)

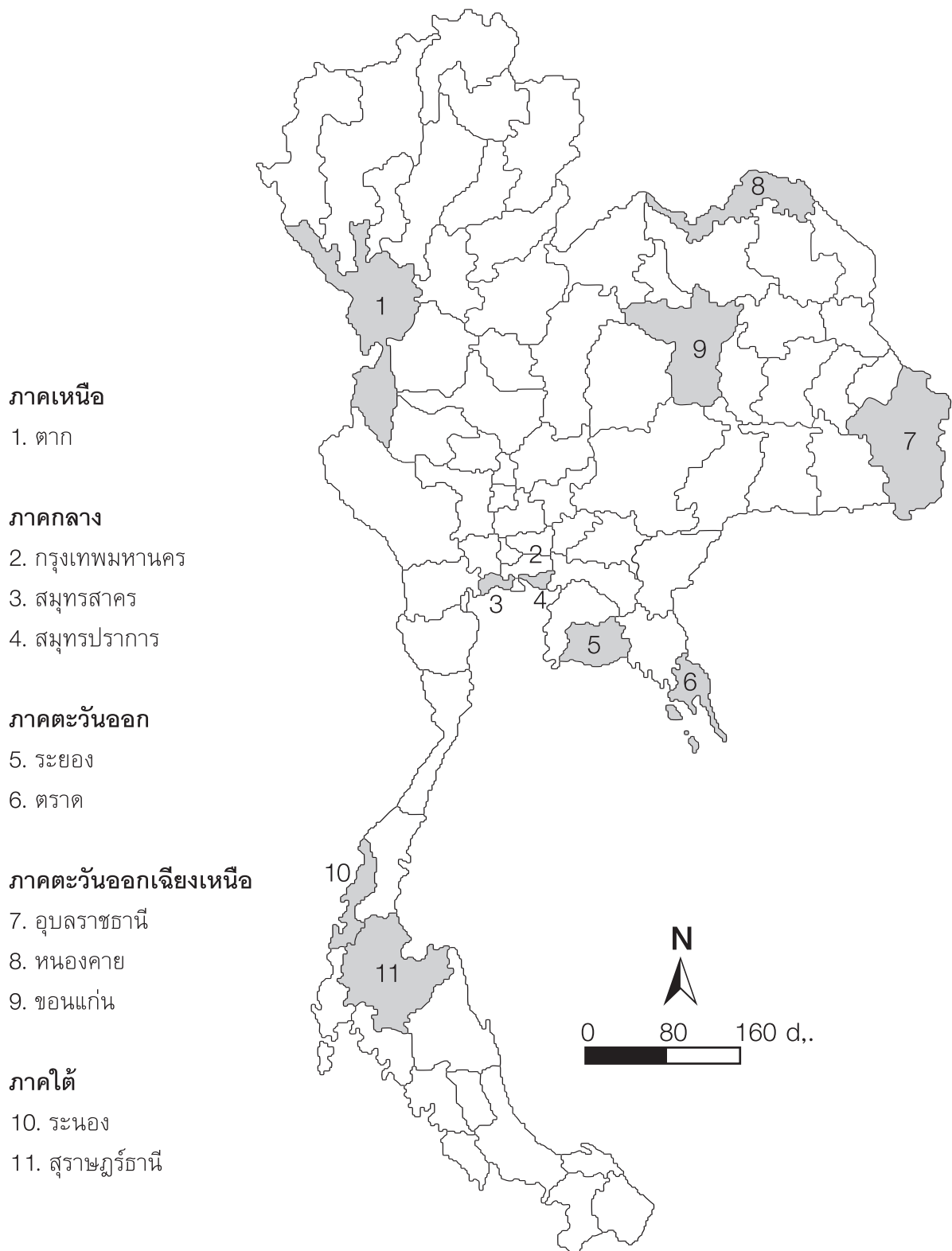
ในการสำรวจนี้เลือกใช้เทคนิคการสุ่มแบบสโนว์บอล (snowball technique) หรือใช้วิธีการบอก ต่อ ๆ กัน (chain-referral method) เพื่อหาตัวอย่างในการเก็บข้อมูล โดยการวางจุดผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์ รายแรก (seeds) กระจายอยู่ในหลาย ๆ จุดของในแต่ละพื้นที่ที่เป็นพื้นที่การปฏิบัติงานโครงการฟาร์มิตร ในจังหวัดนั้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการกระจายและครอบคลุมผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์ที่หลากหลาย และเป็น การลดค่าใช้จ่ายในการทำกรอบการสุ่มตัวอย่าง (sampling frame) เนื่องจากตัวเลขแสดงจำนวนแรงงาน ข้ามชาติที่มีหรืออาศัยอยู่จริงในแต่ละพื้นที่ไม่มีปรากฏชัดเจน

ในกระบวนการสุ่มตัวอย่างแบบลูกบอลหิมะ จำนวนตัวอย่างหรือผู้ให้สัมภาษณ์ที่ได้จากการบอกต่อ จากแต่ละจุดผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์รายแรก (seeds) ถูกกำหนดไว้ที่ไม่เกินจุดละ 10 ราย กล่าวคือ ในแต่ละจังหวัด ในการได้มาซึ่งตัวอย่างทั้งสิ้น 400 ราย จุดผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์รายแรก ควรมีย อย่อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 40 จุด และการกระจายตัวของจุดผู้ให้ข้อมูล ควรเป็นไปตามสัดส่วนการกระจายตัวของ ประมาณการณ์จำนวนแรงงานข้ามชาติ ในแต่ละพื้นที่ดำเนินโครงการฟาร์มิตร (ในระดับอำเภอ และระดับตำบล) และ กระจายไปตามลักษณะอาชีพของแรงงานข้ามชาติที่มีในพื้นที่ ซึ่งหลัก ๆ ได้แก่ การประมง การประมง ต่อเนื่อง และการก่อสร้าง

การวางแผนเก็บข้อมูลเช่นนี้ ทำให้สามารถทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานแยกเป็นรายจังหวัดได้ รวมทั้ง ยังสามารถทำการวิเคราะห์ในภาพรวมของทุกจังหวัดที่เป็นพื้นที่ในการสำรวจจำแนกตามแต่ละกลุ่มหรือ ชั้นภูมิจังหวัดได้เช่นกัน ด้วยการปรับข้อมูลในระดับจังหวัดด้วย ค่าคงที่ หรือน้ำหนักตามสัดส่วน (fractional weight) ซึ่งปรับตามสัดส่วนแรงงานข้ามชาติที่มีในจังหวัดนั้น เมื่อเทียบกับจำนวนแรงงานข้ามชาติทั้งหมด ที่มีในพื้นที่ 11 จังหวัด

ในการสำรวจครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ได้แก่ แบบสอบถามอย่างมีโครงสร้าง (structured questionnaire) ใน 4 ภาษา คือ ไทย อังกฤษ พม่า และกัมพูชา ซึ่งในกระบวนการออกแบบและ จัดทำแบบสอบถามได้ผ่านการทบทวนและพิจารณาจากหัวหน้าองค์กรภาคีในโครงการฟาร์มิตร แบบสอบถาม ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของแรงงานข้ามชาติในด้านต่าง ๆ ความรู้และพฤติกรรมที่ สอดคล้องตามดัชนีชี้วัดผลสำเร็จของโครงการตามแนวทางของ United Nations General Assembly Special Session on HIV/AIDS (UNGASS) และกองทุนโรค ด้านเอดส์ วัณโรค และมาลาเรีย รวมถึงข้อมูลพื้นฐาน ในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและจะเป็นประโยชน์ในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโครงการฟาร์มิตร ในขั้นต่อไป ไป รวมถึงการกำหนดดัชนีหรือตัวชี้วัดผลลัพธ์ของโครงการ

รูปที่ 1 จังหวัดที่เป็นตัวอย่างในการสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานโครงการฟาร์มิตร 2 จำนวน 11 จังหวัด



จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ในช่วงเดือน มีนาคมและเมษายน พ.ศ. 2553 จำนวนแรงงานข้ามชาติ ที่ได้ทำการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามจากแต่ละพื้นที่จังหวัด แยกตามกลุ่มหรือชั้นภูมิ สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า ได้จำนวนตัวอย่างจากกรุงเทพมหานคร 224 ราย สมุทรปราการ 398 ราย สมุทรสาคร 375 ราย ระนอง 401 ราย ตาก 380 ราย และสุราษฎร์ธานี 391 ราย แรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชาได้จำนวนตัวอย่างจาก ตราด 399 ราย ระยอง 400 ราย และแรงงานข้ามชาติจากประเทศ สปป.ลาวได้จำนวนตัวอย่างจากหนองคายและขอนแก่น รวม 437 ราย

สำหรับพื้นที่การสำรวจในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งในพื้นที่ และระหว่างพื้นที่ที่มีค่อนข้างสูง อีกทั้งปัจจัยข้อจำกัดในด้านการให้ความร่วมมือจากแรงงานข้ามและสถานประกอบการ ทำให้จำนวนตัวอย่างแรงงานข้ามชาติที่ได้ทำการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ มีจำนวนน้อยกว่าขนาดที่ต้องการที่ประมาณ 400 ราย

## 4. ข้อมูลทั่วไปของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ 11 จังหวัดที่ศึกษา

แรงงานข้ามชาติใน 11 จังหวัดที่สำคัญ มีความแตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐาน และความต้องการแรงงานของท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ที่ต่างกัน ความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในแต่ละจังหวัดดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และการประกอบอาชีพของคนในจังหวัดเหล่านั้น

**จังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า คือ กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร ระนอง ตาก และสุราษฎร์ธานี**

**กรุงเทพมหานคร** เป็นจังหวัดใหญ่ มีชุมชนที่มีแรงงานข้ามชาติอาศัยอยู่หลายแห่ง ซึ่งส่วนใหญ่ คือ ไซต์ก่อสร้าง เขตสำคัญๆ ดังกล่าวที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา คือ มีนบุรี และหนองจอก แรงงานข้ามชาติที่ทำงานเป็นคณงานก่อสร้างในเขตดังกล่าวเป็นตัวอย่างของการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของแรงงานเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างดีและได้เคยอยู่ในจังหวัดอื่นๆ มาก่อน

**สมุทรปราการ** เป็นจังหวัดที่มีสภาพทางเศรษฐกิจที่ด้อยกว่าจังหวัดหนึ่ง ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคที่ทำรายได้สูงสุดให้กับจังหวัด จึงมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากรวมทั้งแรงงานข้ามชาติด้วย แรงงานข้ามชาติพม่าที่จดทะเบียน ในปี พ.ศ. 2551 มีจำนวนแรงงานข้ามชาติที่มาจดทะเบียนทั้งหมด 18,931 คน ซึ่งแรงงานที่อยู่ในพื้นที่คาดว่าประมาณ 72,000 คน ที่อยู่อย่างผิดกฎหมาย (ข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสมุทรปราการ) ลักษณะประเภทอาชีพของแรงงานข้ามชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในประเทศไทยในประเภทกิจการโรงงานมากที่สุด สำหรับอาชีพประมงต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะเป็นคนพม่า มอญ กะเหรี่ยง และอาชีพประมง แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นชาวพม่าโสดที่อยู่ในช่วงวัยทำงาน ไม่ได้อพยพมาเป็นครอบครัว สำหรับอาชีพก่อสร้าง แม่บ้านและอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้างทั่วไป มีแรงงานข้ามชาติบ้างไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน

**สมุทรสาคร** เป็นแหล่งธุรกิจประมงที่สำคัญของประเทศ และเป็นศูนย์กลางการซื้อขายสัตว์และผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ ทำให้การประมงมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่เนื่องจากแรงงานไทยไม่นิยมทำงานในกิจการ



ประมงทะเลและต่อเนื่องจากประมงทะเล เพราะเป็นงานหนัก สกปรกและมีกลิ่นเหม็น ระยะเวลาไม่แน่นอน มักจ้างเป็นงานเหมาหรือจ้างเฉพาะฤดูกาล จึงทำให้มีการเข้าออกงานสูง เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในกิจการดังกล่าว ในส่วนของกิจการภาคเกษตรและที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรก็ประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานเช่นกัน ซึ่งเป็นงานที่ต้องอยู่กลางแจ้ง ตากแดด ทำงานไม่เป็นเวลา ทั้งนี้รวมทั้งภาคอุตสาหกรรมการผลิตต่างๆ ก็ขาดแคลนแรงงาน ผู้ประกอบการ/นายจ้างจึงหันมาจ้างแรงงานข้ามชาติทำงานแทนแรงงานไทย เนื่องจากแรงงานข้ามชาติไม่รังเกียจงานหนักงานสกปรก และมีความอดทน ซึ่งรัฐบาลก็ได้มีการผ่อนผันให้ใช้แรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย สัญชาติพม่า ลาว กัมพูชา ทำงานในจังหวัดสมุทรสาครตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน

**ระนอง** เป็นจังหวัดทางตอนใต้ของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า ดังนั้น จึงมีประชากรไทยและพม่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีการเข้าไปมาของประชากรทั้ง 2 ประเทศ เศรษฐกิจหลักของระนอง คือการทำอาชีพประมง และกิจการต่อเนื่องประมง จากข้อมูลสำนักงานจัดหางานจังหวัดระนองพบว่า แรงงานข้ามชาติที่มาขอเลขประจำตัว 13 หลัก และแรงงานข้ามชาติที่ขึ้นทะเบียนแรงงานพม่าจากสำนักงานจัดหางานจังหวัดจำนวนมาก มีการคาดการณ์ได้ว่าแรงงานข้ามชาติที่น่าจะมาอยู่ในจังหวัดระนองปีละไม่ต่ำกว่า 80,000 คน

**ตาก** เป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดกับประเทศพม่า มีแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่จังหวัดตาก ที่พบมากคือ อำเภอแม่สอด และอำเภอพบพระ การตั้งชุมชนของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอแม่สอดและอำเภอพบพระ เป็นการตั้งบ้านเรือนตามลักษณะอาชีพ เนื่องจากแรงงานข้ามชาติในกลุ่ม 3 อาชีพส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ย้ายถิ่นมาในพื้นที่มากกว่า 1 ปี ดังนั้นการตั้งชุมชนก็จะปะปนกับชุมชนคนไทย โดยมีลักษณะการตั้งบ้านเรือน หรือชุมชนของตามกลุ่มอาชีพคือ ก่อสร้าง แรงงานที่ประกอบอาชีพก่อสร้าง ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านปะปนกับคนไทย โดยจะมีผู้รับเหมา เข้ามารับแรงงานในชุมชนและไปทำงานตามที่ต้องการ แต่ถ้ามีการก่อสร้างที่ห่างไกลจากชุมชน ก็จะมีการตั้งที่อาศัยอยู่ในจุดที่ก่อสร้าง อุตสาหกรรมเกษตรและโรงงาน แรงงานกลุ่มนี้จะมีลักษณะการตั้งชุมชนที่เหมือนกัน คือคนหนุ่มสาวที่เป็นโสด จะพักอาศัยในโรงงาน และคนที่มีความรอบคอบก็จะไปเช่าห้องพักรอหรือบ้านที่อยู่รอบๆ โรงงาน

**สุราษฎร์ธานี** เป็นจังหวัดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีอีกจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ อุตสาหกรรมยางพารา อาหารทะเลแช่แข็ง จำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาประกอบอาชีพในจังหวัดส่วนใหญ่เป็นแรงงานพม่า ประกอบอาชีพประมง

### **จังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชา คือ ตราด และระยอง**

**ตราด** เป็นจังหวัดชายแดนสุดฝั่งทะเลตะวันออก มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรเป็นลำดับที่ 5 ของภาคตะวันออก ผลผลิตที่สำคัญส่วนใหญ่มาจาก การท่องเที่ยว ภาคธุรกิจจากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ประมงและต่อเนื่องประมง อุตสาหกรรม และการค้า ปัญหาหลักของจังหวัด คือ การขาดแคลนแรงงาน จำต้องใช้แรงงานข้ามชาติ ประมาณการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่จังหวัดตราดโดยเจ้าหน้าที่โครงการประมาณ 30,000 - 35,000 คน จากการสัมภาษณ์ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดตราดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 คาดว่ามีแรงงานข้ามชาติ ประมาณ 50,000 คน

ระยอง เป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีผลไม้ขึ้นยอด และเป็นแหล่งอุตสาหกรรม มีรายได้ต่อหัวสูงเป็นอันดับ 1 ของประเทศ นอกจากภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแล้ว อาชีพประมง และกิจการต่อเนื่องประมง เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่ทำรายได้สูงของจังหวัด จึงทำให้มีแรงงานข้ามชาติจากกัมพูชาเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก สำหรับอาชีพที่มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำ ได้แก่ 1) กิจการประมง 2) กิจการเกษตรและปศุสัตว์ 3) กิจการก่อสร้าง 4) กิจการต่อเนื่องประมงทะเล 5) ผู้รับใช้ในบ้าน และ 6) กิจการอื่นๆ

### **จังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว คือ ขอนแก่น อุบลราชธานี และหนองคาย**

ขอนแก่น เป็นจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรเป็นอันดับที่ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นอันดับที่ 37 ของประเทศ ด้วยยุทธศาสตร์ของจังหวัดต้องการเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายการค้า การลงทุน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจจึงเป็นยุทธศาสตร์หลัก ทำให้มีสถานประกอบกิจการขนาดใหญ่ที่ต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ทำให้มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาเป็นแรงงานในสถานประกอบกิจการในจังหวัดขอนแก่นค่อนข้างมาก อำเภอที่มีสถานประกอบกิจการขนาดใหญ่และมีแรงงานข้ามชาติทำงานอยู่ แรงงานชาวลาวที่โรงงานผลิตรองเท้า จำนวน 1,200 คน นอกจากนี้ยังมีแรงงานข้ามชาติที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบกิจการขนาดเล็ก และสถานที่ก่อสร้าง หรือภาคเกษตรกรรมอีกด้วย

อุบลราชธานี เป็นจังหวัดที่อยู่ติดชายแดนกับประเทศลาว แรงงานสามารถเดินทางไป-กลับ ได้อย่างสะดวกสบาย จึงทำให้มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานรับจ้างในภาคเกษตรได้ง่ายทั้งมาอยู่อาศัย หรือมารับจ้างทำงาน จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอที่พบว่ามีความเข้มแข็งมี คือ 1) เมือง 2) ลำโรง 3) สว่างวีระวงศ์ 4) สิรินคร 5) วารินชำราบ และ 6) เขมราษฎร์ ซึ่งแรงงานจะประกอบอาชีพ เกษตร คนงานในโรงงานอุตสาหกรรม และคนงานก่อสร้าง รวมจำนวนแรงงานที่จดทะเบียนประมาณ 939 คน นอกจากนี้ยังมีแรงงานที่ไม่จดทะเบียนอีกเป็นจำนวนมาก

หนองคาย เป็นจังหวัดติดกับประเทศ สปป.ลาว ด้วยความคล้ายคลึงกันทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความใกล้ชิด ทำให้ประชาชนทั้งสองมีการลักลอบไปมาหาสู่กันได้ง่ายทั้งมีเครือข่ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในไทยก็มี โดยการแต่งงานกับคนไทย และจากสภาวะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันทำให้คนลาวเข้ามาทำงานฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก โดยอาชีพที่นิยมทำกัน คือ ผู้รับใช้ในบ้าน กรรมกร และรับจ้างในภาคเกษตร การมารับจ้างนั้นจะมาตามฤดูกาลเกษตร เมื่อหมดฤดูกาลเกษตรจะกลับบ้าน

## **5. คุณลักษณะและความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติใน 11 จังหวัดสำคัญ**

คุณลักษณะและความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติใน 11 จังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มีความแตกต่างกัน ตามประวัติการตั้งถิ่นฐานและการใช้แรงงานตามอาชีพที่มีความต้องการในประเทศไทย คุณลักษณะและชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่

คุณลักษณะประการที่ 1 ลักษณะทางประชากรและกระบวนการทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ระยะเวลาที่ได้ย้ายมาอยู่ในประเทศไทย การมีญาติอยู่ในประเทศไทย ประสบการณ์การย้ายถิ่นในประเทศไทย ประสบการณ์การย้ายถิ่นไปกรุงเทพมหานคร การติดต่อกับบ้านเดิม



คุณลักษณะที่สำคัญประการที่ 2 คือ สถานภาพการทำงาน อาชีพ และรายได้ของแรงงานข้ามชาติ ทั้งนี้รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ในด้านการใช้ภาษาไทย การเข้าร่วมพิธีกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีการบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมไทยด้วยหรือไม่ ชีวิตความเป็นอยู่ดังกล่าวนี้ จะได้มีการศึกษาถึงการปรึกษาหารือและการขอความช่วยเหลือว่ามีการบูรณาการหรือผสมผสานการดำเนินชีวิตเข้ากับคนไทยมากน้อยเพียงใด

คุณลักษณะประการที่ 3 คือ ประเด็นความพึงพอใจในชีวิต และสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งได้แก่ ความพอใจเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย รายได้ สุขภาพ การทำงาน เพื่อนร่วมงาน และการใช้ชีวิตร่วมกับคนไทย และคุณลักษณะประการสุดท้ายที่การศึกษาครั้งนี้จะนำเสนอ คือการรับรู้ด้านสิทธิและความคุ้มครอง (ที่แรงงานข้ามชาติควรได้รับ) การศึกษาของบุตร ความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน การประเมินตนเองถึงความสุขว่ามีมากน้อยเพียงใด รวมทั้งความตั้งใจของแรงงานข้ามชาติจากสามประเทศเพื่อนบ้านที่มาทำงานอยู่ใน 11 จังหวัดที่สำคัญเหล่านี้ว่าต้องการอยู่ในประเทศไทยตลอดไปหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

## 5.1 ลักษณะทางประชากรและกระบวนการทางประชากร

### *เพศ: แร้งงานหญิงในตก*

แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าและกัมพูชาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่เริ่มด้วยการเข้ามาทำงานประมง สำหรับแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า แรงงานชายมีมากที่สุดในสุวรรณภูมิตั้งแต่เป็นการรองรับงานอุตสาหกรรมประมงโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งต่างจากสมุทรปราการ สมุทรสาคร และระนองที่แม้จะมีงานประมงสำหรับแรงงานชาย แต่ก็ยังมีงานประมงต่อเนื่องและงานอื่นๆ สำหรับแรงงานหญิงที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนและตรงข้ามกับจังหวัดอื่นๆ คือ จังหวัดตาก ที่แรงงานหญิงพม่ามีมากกว่า เพราะลักษณะงานเหมาะสำหรับแรงงานหญิงมากกว่า

### *อายุ: แร้งงานอายุมากที่ระนอง*

อายุของแรงงานข้ามชาติโดยเฉลี่ย คือประมาณ 28 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในวัยฉกรรจ์โดยกลุ่มอายุที่มีมากที่สุดได้แก่ อายุ 20-24 ปี และรองลงมาคืออายุ 25-29 ปี อย่างไรก็ตาม แรงงานข้ามชาติที่มีอายุมาก อาจมีสัดส่วนสูงในจังหวัดที่มีการตั้งรกรากของแรงงานข้ามชาติมานาน เช่น จังหวัดระนอง เป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติที่มีอายุ 35-39 ปี และ 40-50 ปี ในสัดส่วนที่มากกว่าจังหวัดอื่นๆ

### *ระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย: เข้ามาหลังสุดคืออินทม.*

โดยเฉลี่ยแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า และกัมพูชา มีระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย ประมาณ 4 ถึง 5 ปี โดยจังหวัดระนองมีระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทยนานที่สุด คือ ประมาณ 6 ปี และจังหวัดที่อยู่สั้นที่สุด คือ ระยอง ซึ่งต่างจากประเทศ สปป.ลาว แรงงานข้ามชาติได้ย้ายเข้ามาในประเทศไทยในสามจังหวัดคือ อุบลราชธานี หนองคายและขอนแก่น เป็นเวลามากคือโดยเฉลี่ย 6.5 ปี ซึ่งนานกว่าแรงงานจากประเทศพม่าและกัมพูชาดังที่กล่าวมาแล้ว สำหรับแรงงานที่อยู่ในประเทศมานานนับเป็น 10 ปีขึ้นไปนั้น ในจังหวัดที่มีการตั้งรกรากของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้มานาน เช่น จังหวัดระนอง มีมากถึงประมาณ 1 ใน 4 เลยกี่เดียว และ

ในจังหวัดตราดและอุบลราชธานี หนองคายกับขอนแก่น แรงงานจากกัมพูชา และสปป.ลาว ที่เข้ามาอยู่เกิน 10 ปี มีสูงคือประมาณ 1 ใน 5 ด้วย เช่นกัน ส่วนระยะเวลาที่แรงงานข้ามชาติอยู่ในจังหวัดที่ทำการศึกษามีเวลาน้อยลงกว่าอยู่ในประเทศไทย ที่น่าสังเกตคือแรงงานพม่าที่เข้ามาอยู่ในกทม.เป็นพวกเข้ามาอยู่ใหม่ไม่ถึง 3 ปีเท่านั้น โดยเฉลี่ยอยู่ในจังหวัดอื่นมาก่อนเข้ามาในกทม. ประมาณเกือบ 2 ปี การย้ายเข้ามาในกรุงเทพมหานครจึงไม่ใช่การย้ายตรง แต่เป็นการย้ายต่อเนื่องมาอีกที

### **การย้ายที่อยู่ในประเทศไทย: แรงงานที่ย้ายถิ่นต่อมากที่สุดคือที่สมุทรสาคร**

การย้ายถิ่นมาจากที่อื่น หรือเคยย้ายไปที่อื่น มีมากที่สุดในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ปัจจุบันอยู่ที่ กทม. คือ เกือบ 1 ใน 3 เป็นผู้ย้ายถิ่นในรอบปีที่แล้ว สมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติที่เป็นผู้ย้ายถิ่นประมาณเกือบร้อยละ 10 จังหวัดที่ไม่ค่อยมีการย้ายไปไหน หรือมาจากที่อื่นได้แก่จังหวัดตาก

### **ประสบการณ์ในกรุงเทพมหานคร: แรงงานจากประเทศลาวจากอุบล หนองคาย และขอนแก่น เข้ากรุงเทพมหานครมากที่สุด**

แรงงานข้ามชาติมีประสบการณ์การไปกรุงเทพมหานคร ในระดับสูงในกลุ่มแรงงานในจังหวัดใกล้เคียงคือสมุทรสาคร และสมุทรปราการ กล่าวคือ ร้อยละ 50 และ 42 ตามลำดับ แรงงานที่ทำงานในกรุงเทพมหานครเองก็ได้เข้ามาในกรุงเทพมหานคร (ซึ่งคงหมายถึงการเข้ามาในกรุงเทพมหานครชั้นใน<sup>4</sup>) มากถึงร้อยละ 80 ส่วนจังหวัดที่อยู่ไกล คือ ระนอง สุราษฎร์ธานี และตาก ประสบการณ์ดังกล่าวมีน้อย คือประมาณร้อยละ 6 หรือต่ำกว่านั้นเท่านั้น ฉะนั้น การที่แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า จะเข้ามาในกรุงเทพมหานครกันมากขึ้นนั้น คงต้องมาจากจังหวัดใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ แรงงานจากจังหวัดที่ไกลออกไปเข้ามาถึงกรุงเทพมหานครเพียงส่วนน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตามแรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชา ที่ได้เข้ามาในกรุงเทพมหานครมีมากพอสมควร คือประมาณกว่าร้อยละ 10 เพราะมาจากจังหวัดที่ไม่ไกลนัก คือจังหวัดตราด และระยอง ในทางตรงข้าม แรงงานข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว มีประสบการณ์กรุงเทพมหานครมากถึงร้อยละ 30 ทั้งๆ ที่จังหวัดที่อยู่ไกลออกไป คืออุบลราชธานี หนองคาย และขอนแก่น ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า การเข้ามาสู่กรุงเทพมหานครของแรงงานข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว มีภาษาและวัฒนธรรมคล้ายคนไทย สามารถผสมกลมกลืนและเดินทางไกลเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้ง่ายกว่า

### **การมีญาติอยู่ในเมืองไทย: สมุทรสาครมีญาติมากที่สุด**

กระบวนการของประชากรอีกกระบวนการหนึ่ง คือการย้ายถิ่นฐานไม่ว่าชั่วคราวหรือถาวร ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยสนับสนุนต่างๆ ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งคือการมีเครือข่ายในถิ่นที่อยู่ใหม่ที่ช่วยเอื้ออำนวยให้การย้ายถิ่นทำได้ง่ายขึ้น เช่น การมีญาติพี่น้องอยู่ในเมืองไทย จะเห็นได้ว่า แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ทุกจังหวัดจะมีญาติอยู่ในประเทศไทยสูงถึงร้อยละ 70 ถึงเกือบ 90 โดยเฉพาะสมุทรสาครซึ่งเป็นชุมชนพม่าที่ใหญ่ ย่อมเอื้ออำนวยให้มีการย้ายถิ่นของแรงงานเข้ามาทำงานได้สะดวกยิ่งขึ้น

<sup>4</sup> สำหรับแรงงานที่ทำงานในเขตจังหวัดอื่นๆ นอกจากกรุงเทพฯ นิยามการได้ไปกรุงเทพฯ จะรวมถึงการเดินทางไปกรุงเทพฯ ในทุก ๆ พื้นที่ โดยไม่เฉพาะเจาะจงเพียงแค่การเข้าไปในกรุงเทพฯ ชั้นใน

## 5.2 สถานภาพการทำงาน อาชีพ และรายได้

### **สถานภาพการทำงาน: เอกสารประจำตัวเพื่ออยู่ในประเทศไทยและบัตรอนุญาตทำงานเป็นระบบมากที่สุดที่สุราษฎร์ธานี**

แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย มีทั้งที่จดทะเบียนถูกต้องและไม่ได้จดทะเบียน สำหรับแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า ส่วนใหญ่จดทะเบียนมีเอกสารประจำตัวเพื่ออยู่ในประเทศไทย<sup>5</sup> และมีบัตรอนุญาตทำงาน คือ ประมาณร้อยละ 80-90 ที่จดทะเบียนเกือบทั้งหมดได้แก่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีการทำงานของแรงงานข้ามชาติอยู่ในระบบมากที่สุด ในทางตรงกันข้าม จังหวัดตาก มีสัดส่วนของแรงงานข้ามชาติที่มีเอกสารประจำตัวเพื่อทำงานในประเทศไทยเท่านั้น ส่วนที่ไม่มีเอกสารดังกล่าวอาจเป็นเพราะที่ทำงานอยู่ใกล้ชายแดน สามารถเข้าออกได้ง่าย และทำงานแบบไปๆ มาๆ ในระหว่างสองประเทศก็เป็นได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า โดยเปรียบเทียบกับแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าแล้ว แรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชา และสปป.ลาว มีเอกสารเป็นทางการน้อยกว่า

### **อาชีพ: สมุทรปราการ สมุทรสาคร ตาก และสุราษฎร์ธานี แรงงานทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในสัดส่วนที่สูงมาก**

แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดสำคัญๆ ของประเทศในแต่ละแห่งมีอาชีพแตกต่างกันไปอย่างเห็นได้ชัด แรงงานข้ามชาติที่เป็นลูกเรือประมงน้ำลึกจากประเทศพม่าไม่ได้มีมากเท่าที่คาดกัน คือมีเพียงประมาณร้อยละ 13 และ 9 ในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดระนองตามลำดับ ซึ่งในจังหวัดระนองลูกเรือประมงชายฝั่งมีอีกประมาณร้อยละ 9 แต่ทั้งสองจังหวัดนี้มีลูกจ้างงานต่อเนื่อง ประมงชายฝั่งอีกประมาณร้อยละ 27 ทั้งสองจังหวัด สำหรับสมุทรปราการเอง แรงงานส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 60 ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า เช่นเดียวกับสมุทรสาครและสุราษฎร์ธานี ประมาณร้อยละ 80 ถึง 90 ทำงานดังกล่าว ซึ่งนับว่าเป็นสัดส่วนที่สูงมาก สำหรับจังหวัดที่ไม่มีชายฝั่งทะเล แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาในจังหวัดตาก 2 ใน 3 ก็ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน และอีกร้อยละ 28 ทำงานเป็นลูกจ้างการเกษตร สำหรับแรงงานพม่าในกรุงเทพมหานคร 2 ใน 3 ทำงานก่อสร้าง และอีก 1 ใน 3 ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

### **รายได้: แรงงานพม่าสมุทรสาครรายได้ดีที่สุดในแรงงานกับพม่าตราตรรายได้ดีที่สุดใน**

เมื่อนำค่าจ้างมาคิดรวมเป็นค่าประมาณรายได้รายวันแล้ว พบว่า แรงงานข้ามชาติจะมีรายได้ประมาณวันละ 183 186 และ 152 บาท สำหรับแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า กัมพูชา และ สปป.ลาว ตามลำดับ ซึ่งถือได้ว่าแรงงานข้ามชาติในจังหวัดต่างๆ ได้ค่าจ้างประมาณ แรงงานขั้นต่ำ อาจสูงกว่าหรือต่ำกว่าบ้างเพียงเล็กน้อย ค่าจ้างสูงสุดพบในตราตรคือ 201 บาท สำหรับแรงงานกัมพูชา ส่วนแรงงานพม่าค่าจ้างสูงสุดพบในสมุทรสาคร คือ 196 บาท และต่ำสุดในจังหวัดตาก (147 บาท) ทั้งนี้เพราะเกี่ยวข้องกับอาชีพดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

<sup>5</sup> หมายรวมถึงเอกสารทุกประเภทที่แรงงานข้ามชาติใช้เป็นหลักฐานในการอยู่อาศัย เช่น ใบเสร็จจร 38/1 บัตรประจำตัวสีต่างๆ หนังสือเดินทาง และอื่นๆ

## 5.3 ความเป็นอยู่ในประเทศไทย

### **ภาษา และการเข้าร่วมพิธีกรรม: แรงงานที่ตกพูดไทยได้น้อยที่สุด**

ความสามารถในการพูดภาษาไทย มีความแตกต่างกันไปในจังหวัดต่างๆ ของประเทศ ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่มาจากประเทศพม่า จังหวัดที่พูดภาษาไทยได้น้อยที่สุดคือจังหวัดตาก มีเพียง 1 ใน 4 เท่านั้นที่พูดภาษาไทยได้ ทั้งนี้เพราะลักษณะการย้ายเข้ามาทำงานในจังหวัดนี้ เป็นการเข้าออกง่ายและเป็นลักษณะไปๆ มาๆ ยังคงติดต่อกับประเทศต้นทางอยู่ ที่ตั้งของชุมชนนี้ก็เป็นชุมชนชายแดน การพัฒนาขององค์กรเอกชนหลายแห่งได้ให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาพม่า ในการช่วยเหลือดูแลแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ ทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาไทยมากเท่ากับจังหวัดอื่น สำหรับจังหวัดที่ใกล้กรุงเทพฯ หรือในกรุงเทพฯ เอง แรงงานข้ามชาติพม่าสามารถพูดภาษาไทยได้มากกว่าจังหวัดที่กล่าวมาแล้ว

### **การเข้าร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม: แรงงานจากกัมพูชาและลาวเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมมากกว่าแรงงานจากพม่า**

การเข้าร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมเป็นเสมือนดัชนี ที่จะแสดงถึงการผสมผสานหรือบูรณาการชีวิตความเป็นอยู่เข้ากับคนไทย ผลการศึกษา พบว่า สำหรับแรงงานข้ามชาติพม่า มีการใช้ชีวิตในมิติดังกล่าวมาแล้วน้อย กล่าวได้ว่าแรงงานข้ามชาติส่วนหนึ่งซึ่งอาจถือว่าไม่มากนักได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับคนไทย แต่ก็เฉพาะในจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติด้วยกันอาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่เท่านั้น เช่น ระนอง และสมุทรสาคร จังหวัดอื่นๆ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรือการใช้ชีวิตในมิติทางวัฒนธรรม ถือได้ว่ามีน้อยมาก ยิ่งกว่านั้น การใช้ชีวิตในมิติทางวัฒนธรรมของเชื้อชาติตนเอง ก็ยังถือว่าน้อยมากเช่นกัน ในทุก ๆ จังหวัด ไม่ว่าจะเป็นระนอง หรือสมุทรสาครก็ตาม ในทางตรงกันข้ามสำหรับแรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชาและสปป.ลาว การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว ถือได้ว่ามีมากกว่าแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าอย่างเห็นได้ชัด

### **การปรึกษาปัญหาและการขอความช่วยเหลือ: แรงงานที่ตากรับความช่วยเหลือจากคนไทยน้อยที่สุด**

แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าส่วนใหญ่ไม่ได้รับคำปรึกษาปัญหาหรือได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยมากนัก โดยเฉพาะในจังหวัดตาก หรือแม้แต่ในระนองและสมุทรปราการเอง การให้คำปรึกษาและช่วยเหลือจากคนไทยมีมากในสุราษฎร์ธานีกว่าจังหวัดอื่น ๆ แต่เมื่อเทียบกับแรงงานข้ามชาติกัมพูชาและลาวแล้ว ความช่วยเหลือดังกล่าวจะมีมากกว่า

## 5.4 ความพึงพอใจในชีวิตและสิ่งแวดล้อม: แรงงานในกรุงเทพฯ และสมุทรปราการพอใจในรายได้มากที่สุด

การศึกษาครั้งนี้ได้ถามถึงความพึงพอใจในชีวิตและสิ่งแวดล้อมของแรงงานข้ามชาติที่ได้เข้ามาอยู่และทำงานในประเทศไทยในจังหวัดต่างๆ ความพึงพอใจดังกล่าวมีอยู่ด้วยกัน 6 มิติ ได้แก่ ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย รายได้ สุขภาพ การทำงาน เพื่อนร่วมงาน และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับคนไทย ผลการสำรวจ พบว่า แรงงานข้ามชาติทั้งสามเชื้อชาติ ส่วนใหญ่มีความพอใจกับรายได้ที่ได้รับ โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติพม่าที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ และสมุทรปราการ แต่แรงงานเหล่านี้จะมีความพอใจกับที่อยู่อาศัยน้อยที่สุด เนื่องจากใน

เมืองใหญ่เช่นนี้ ค่าใช้จ่ายด้านการพักอาศัยมีราคาแพง ส่งผลให้แรงงานต้องอยู่กันอย่างแออัด หรืออยู่อาศัยตามที่โรงงานหรือสถานประกอบการจัดไว้ให้

### **การรับรู้ด้านสิทธิและความคุ้มครอง: แรงงานลาวพอใจกับการรับรู้เรื่องสิทธิมากที่สุด**

โดยทั่วไปแรงงานข้ามชาติจากพม่าและกัมพูชา ส่วนใหญ่มีความรู้สึกบ่งบอกว่ามีการรับรู้ด้านสิทธิและความคุ้มครองน้อย โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ สมุทรปราการ ตาก และระนอง ซึ่งต่างจากแรงงานลาวซึ่งมีความพอใจเรื่องการรับรู้ด้านสิทธิและความคุ้มครองมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากแรงงานลาวสามารถเข้าใจภาษาไทยได้ดีกว่าแรงงานชาติอื่น ประกอบกับความคล้ายคลึงกันทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างไทย-ลาวที่ช่วยสนับสนุนให้แรงงานลาวทำกิจกรรมร่วมกับคนไทยได้อย่างกลมกลืน ส่งผลให้เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนกันบ่อยครั้ง รวมไปถึงการสื่อสารด้านสิทธิและความคุ้มครองด้วย

### **การศึกษาของบุตร: ยุ่งแต่แม่ในกรุงเทพฯ สมุทรปราการ และตาก**

สิทธิที่สำคัญอันหนึ่ง คือการศึกษาของบุตร ความแตกต่างในเรื่องดังกล่าวระหว่างจังหวัดต่าง ๆ สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน การศึกษาบุตรของแรงงานข้ามชาติลาว มีปัญหาน้อยที่สุด คือกว่าร้อยละ 90 สามารถเข้าถึงการศึกษได้ การศึกษาของบุตรของแรงงานข้ามชาติกัมพูชา กว่าร้อยละ 80 ก็ไม่มีปัญหาเรื่องการเข้าถึงการศึกษเช่นกัน แต่แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าในบางจังหวัด การเข้าถึงการศึกษามือบุตรยังเป็นปัญหาอยู่มาก คือ ในสมุทรปราการ กรุงเทพฯ และตาก บุตรอายุ 5 ปีขึ้นไปของแรงงานข้ามชาติ ได้รับการศึกษามีอยู่ในอัตราต่ำมาก คือ เพียงร้อยละ 11, 22 และ 37 ตามลำดับเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าผู้ปกครองบางคนไม่ต้องการให้บุตรเรียนในประเทศไทย เพราะต้องการให้บุตรกลับไปเรียนที่ประเทศพม่ามากกว่า โดยจากงานวิจัยของ Thu (2006) พบว่า การศึกษาของบุตรแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่ามี 3 ประเภท คือ (1) เรียนในประเทศพม่า (2) เรียนในระบบของไทย และ (3) เรียนในโรงเรียนสำหรับเด็กอพยพซึ่งก่อตั้งโดย NGOs นอกจากนี้ผลจากการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าปัญหาในการเข้าถึงการศึกษามือบุตร ประกอบด้วยอุปสรรคด้านที่พักอาศัย/ชุมชน ปัญหาด้านโรงเรียน และนโยบายและระบบของโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบ OEC ที่ระบุว่าอุปสรรคสำคัญมาจากครอบครัว ชุมชน และโรงเรียนเอง (ILO & OEC, 2006)

### **ความสุขและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน: แรงงานที่ระนองมีความสุขและความรู้สึกปลอดภัยน้อยที่สุด**

ความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ เรื่องความพอใจในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน แรงงานข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว กว่าร้อยละ 90 มีความพอใจในเรื่องนี้มากหรือน้อยก็ปานกลาง ซึ่งต่างจากแรงงานข้ามชาติพม่าจากจังหวัดระนอง และในกรุงเทพฯ เองที่มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินน้อยที่สุด สำหรับความรู้สึกว่าคนในครัวเรือนของตนมีความรู้สึกมีความสุขในระดับใด แรงงานข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว รายงานว่ามีความสุขที่สุดมากถึงร้อยละ 47 ซึ่งถือว่าเป็นเชื้อชาติที่มีความสุขมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันเมื่อเปรียบแรงงานข้ามชาติพม่ากับกัมพูชา แรงงานข้ามชาติกัมพูชา โดยเฉพาะในจังหวัดตราด ก็มีความสุขมากกว่าแรงงานพม่า และเมื่อเปรียบเทียบในกลุ่มพม่าด้วยกัน แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดระนองจะมีความสุขน้อยที่สุดในด้านความรู้สึกว่าคนในครัวเรือนมีความปลอดภัย

ในชีวิตและทรัพย์สิน ความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติก็เป็นเช่นเดิมกล่าวคือ แรงงานลาวมีความรู้สึกปลอดภัยมากที่สุด รองลงมาได้แก่แรงงานกัมพูชาโดยเฉพาะที่จังหวัดตราด แรงงานพม่ามีความรู้สึกปลอดภัยน้อยที่สุด และจังหวัดที่มีความรู้สึกปลอดภัยน้อยที่สุดก็ได้แก่ระนองเช่นเดียวกัน

### **ความต้องการที่จะอยู่ในประเทศไทยถาวร: แรงงานลาวในภาคอีสานกว่าครึ่งหนึ่งต้องการอยู่ประเทศไทยตลอดไป**

จากการสำรวจปรากฏว่า แรงงานข้ามชาติบางส่วนซึ่งอาจมีจำนวนไม่มากนัก มีความต้องการที่จะอยู่ในประเทศไทยตลอดไป กล่าวคือ แรงงานพม่าที่คิดจะอยู่ในประเทศไทยตลอดไป ส่วนใหญ่ไม่ถึงร้อยละ 20 ยกเว้นในกรุงเทพฯ (ร้อยละ 24) และที่สมุทรสาคร (ร้อยละ 21) จังหวัดที่แรงงานข้ามชาติพม่าคิดจะอยู่ในประเทศไทยน้อยที่สุด คือ สุราษฎร์ธานี ซึ่งมีเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น สำหรับแรงงานจากกัมพูชาที่คิดจะอยู่ในประเทศไทยตลอดไปมีเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น เป็นที่น่าบันทึกเป็นอย่างยิ่งว่า แรงงานข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว มีแนวโน้มที่จะอยู่ในประเทศไทยตลอดไปมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 52) ข้อค้นพบในจังหวัดเหล่านี้มีความสำคัญกับนโยบายการใช้แรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ซึ่งแม้ส่วนใหญ่จะกลับประเทศ แต่มีอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งถือว่ามากพอสมควรที่คิดจะอยู่ในประเทศไทย นโยบายที่จะรองรับความเป็นไปได้ดังกล่าวด้วยความเข้าใจในวิถีชีวิตแรงงานเหล่านี้ยิ่งถูกต้อง การเตรียมตัวที่จะมีแรงงานข้ามชาติเหล่านี้อย่างน้อยส่วนหนึ่งอยู่ร่วมกับคนไทยในประเทศไทยตลอดไป ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ประเด็นสำคัญเหล่านี้ควรจะได้มีการศึกษาอย่างลึกซึ้งเพิ่มขึ้นต่อไป

## **6. สรุป**

แรงงานข้ามชาตินับเป็นกำลังแรงงานส่วนหนึ่งที่มีส่วนขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ รูปแบบการกระจายตัวและลักษณะของแรงงานข้ามชาติมีความแตกต่างกันหลากหลายในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งผันแปรไปตามลักษณะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ประวัติการตั้งถิ่นฐานและการใช้แรงงานตามอาชีพที่มีความต้องการในประเทศไทย โดยภาคการผลิตที่มีแรงงานข้ามชาติทำงานอยู่มากประกอบด้วย ภาคการประมงและประมงต่อเนื่อง กิจการเกษตรและปศุสัตว์ กิจการก่อสร้าง และผู้รับใช้ภายในบ้าน แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่เป็นแรงงานวัยหนุ่มสาวที่อยู่ในช่วงเริ่มต้นของวัยเจริญพันธุ์ มีแรงงานข้ามชาติจำนวนมากที่อยู่กับคู่ครอง และในเวลาเดียวกันก็มีแรงงานข้ามชาติในสัดส่วนที่สำคัญที่ยังเป็นโสด แรงงานข้ามชาติเหล่านี้เดินทางเข้ามาทำงานตั้งแต่อายุยังน้อย และมักทำงานที่ใช้แรงงานที่ไม่ต้องอาศัยทักษะฝีมือ ดังนั้นจึง พบว่า แรงงานข้ามชาติเหล่านี้มีการศึกษาที่ไม่สูงมากนัก และแรงงานกลุ่มนี้ยังต้องเผชิญกับอุปสรรคในด้านข้อจำกัดในการใช้ภาษาไทย รายได้เฉลี่ยของแรงงานข้ามชาติค่อนข้างต่ำ แต่ พบว่า แรงงานส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับรายได้ที่ได้รับ



แรงงานข้ามชาติโดยเฉลี่ยมีระยะเวลาอยู่ในประเทศไทยมาแล้ว 4-5 ปี แรงงานส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานที่ทำงานกันพอสมควร หลายคนเคยเดินทางไปกรุงเทพฯ และที่สำคัญแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่มีเครือข่ายอยู่ในประเทศไทยซึ่งเอื้ออำนวยให้การย้ายถิ่นสะดวกขึ้น อย่างไรก็ตามพบว่า มีแรงงานข้ามชาติเป็นส่วนน้อยที่ต้องการที่จะอยู่ในประเทศไทยตลอดไป โดยเฉพาะแรงงานพม่าและกัมพูชาส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการที่จะอยู่ในประเทศไทยตลอดไป ซึ่งแตกต่างกับแรงงานลาวที่กว่าครึ่งต้องการที่จะตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

สัดส่วนของแรงงานข้ามชาติที่จดทะเบียนแตกต่างกันไปตามจังหวัดที่แรงงานตั้งถิ่นฐาน โดยสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนแรงงานข้ามชาติมีเอกสารในการทำงานมากที่สุด และตากเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนแรงงานข้ามชาติมีเอกสารในการทำงานน้อยที่สุด ความสามารถในการใช้ภาษาก็มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เช่นเดียวกัน โดยตากเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนแรงงานข้ามชาติพูดภาษาไทยได้น้อยที่สุดในขณะที่การใช้ชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับชุมชนไทยมีความแตกต่างกันไปตามสัญชาติของแรงงาน โดยแรงงานข้ามชาติพม่ามีมิติการเข้าร่วมสังคมและการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับชุมชนไทยค่อนข้างน้อย

ความแตกต่างและความหลากหลายในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ที่แตกต่างกันในบทความนี้ สอดคล้องกับข้อมูลจากงานวิจัยของ Pearson, et al., (2006) ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่รูปแบบการทำงาน การอยู่อาศัย การศึกษาของบุตร และการได้รับสิทธิและความคุ้มครองของแรงงานข้ามชาติที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในขณะเดียวกันการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบฐานข้อมูลแรงงานข้ามชาติของกฤตยา (2547) ยังสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายในระบบการจัดเก็บข้อมูลแรงงานข้ามชาติในแต่ละพื้นที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากข้อจำกัดที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

กล่าวได้ว่า ข้อค้นพบในบทความนี้ สามารถเป็นพื้นฐานในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยในบริบททางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน และเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนการดำเนินนโยบายของทั้งภาครัฐและการปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีความเหมาะสมกับลักษณะประชากรไทยยิ่งขึ้น เช่น นโยบายด้านสุขภาพ การศึกษา การคุ้มครองด้านสวัสดิการแรงงานและมาตรการการขึ้นทะเบียนแรงงานข้ามชาติ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณาเพิ่มอายุการจดทะเบียนมากกว่า 2 ปี 2 ครั้ง และพิจารณาการจดทะเบียนเฉพาะจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดสรรและดูแลการย้ายถิ่นต่อเนื่องภายในประเทศไทยของแรงงานเหล่านี้ด้วย

ตาราง 1: คุณลักษณะทางประชากร ระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย ความเป็นอย่างอื่น อยู่อาศัย รายได้ ความสามารถในการพูด อ่าน และเขียนภาษาไทย และการอยู่อาศัย การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า กัมพูชา และ สปป.ลาว ที่เข้ามาทำงานใน 11 จังหวัดสำคัญในประเทศไทย พ.ศ.2553

|   | พม่า     |          |          |          |          |          | กัมพูชา  |          |          | สปป.ลาว  |       |  |
|---|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|-------|--|
|   | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ |       |  |
| คุณลักษณะของแรงงานข้ามชาติ                                | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ | ๕๒๒๕๗๕๕๕ |       |  |
| จำนวนตัวอย่าง <sup>1</sup>                                | 224      | 398      | 375      | 401      | 380      | 391      | 2169     | 399      | 400      | 799      | 437   |  |
| เพศ   |          |          |          |          |          |          |          |          |          |          |       |  |
| ชาย   | 64.3     | 50.5     | 65.3     | 58.1     | 30.3     | 71.1     | 56.1     | 73.7     | 61.8     | 67.7     | 34.6  |  |
| หญิง  | 35.7     | 49.5     | 34.7     | 41.9     | 69.7     | 28.9     | 43.9     | 26.3     | 38.3     | 32.3     | 65.4  |  |
| อายุเฉลี่ย  | 26.53    | 27.55    | 27.74    | 28.88    | 28.72    | 27.49    | 27.92    | 28.05    | 27.85    | 27.95    | 28.58 |  |
| ระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย (ค่าเฉลี่ยปี)                  | 4.41     | 4.04     | 4.77     | 6.10     | 4.37     | 4.16     | 4.67     | 5.18     | 3.87     | 4.52     | 6.49  |  |
| ระยะเวลาที่อยู่ในจังหวัดที่เก็บข้อมูล (ค่าเฉลี่ยปี)       | 2.87     | 3.58     | 4.30     | 5.51     | 4.41     | 3.56     | 4.13     | 4.53     | 3.50     | 4.01     | 6.30  |  |
| ร้อยละที่เคยไปกรุงเทพฯ                                    | 80.5     | 41.5     | 50.1     | 5.5      | 1.1      | 4.6      | 26.6     | 10.6     | 12.0     | 11.3     | 30.3  |  |
| ร้อยละได้ติดต่อกับครอบครัว/เพื่อนในประเทศที่อยู่เดิมประจำ | 50.2     | 66.2     | 59.2     | 45.6     | 58.7     | 40.1     | 53.5     | 39.4     | 47.1     | 43.3     | 80.4  |  |
| ร้อยละที่มีบัตรอนุญาตทำงาน                                | 86.6     | 83.4     | 89.6     | 91.5     | 39.6     | 95.7     | 80.9     | 12.8     | 33.3     | 23.0     | 22.6  |  |
| อาชีพ (เสนอเพียง 2 อาชีพหลัก)                             |          |          |          |          |          |          |          |          |          |          |       |  |
| % ลูกจ้าง ในโรงงานอุตสาหกรรม                              | 33.0     | 58.8     | 80.8     | 17.5     | 67.4     | 88.5     | 59.2     | 0.0      | 27.3     | 13.7     | 41.0  |  |
| % ลูกจ้างการเกษตร   | 0.0      | 0.0      | 5.3      | 19.0     | 28.2     | 1.0      | 9.5      |          |          |          | 44.9  |  |

ที่มา: โครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเหตุอันไม่คาดฝันแก่กลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย (โครงการฟ้ามีตร)

ตาราง 1: (ต่อ)

| คุณลักษณะของ<br>แรงงานข้ามชาติ                           | พม่า         |              |              |              |              |              |              |              | กัมพูชา      |              |              | สปป.ลาว      |
|--|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|
|  | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% | ชาย<br>๒๒.๕% |
| รายได้ (บาทต่อวัน)                                       | 191.5        | 191.1        | 196.0        | 177.8        | 146.7        | 173.1        | 183.4        | 200.6        | 167.4        | 184.9        | 151.8        |              |
| ร้อยละที่สามารถพูดภาษาไทยได้                             | 83.0         | 69.3         | 71.2         | 52.9         | 24.5         | 55.1         | 57.6         | 65.4         | 62.2         | 63.8         | 82.6         |              |
| ร้อยละที่สามารถอ่านภาษาไทยได้                            | 5.8          | 6.3          | 4.3          | 1.7          | 0.3          | 2.1          | 3.2          | 19.8         | 16.3         | 18.0         | 70.9         |              |
| ร้อยละที่สามารถเขียนภาษาไทยได้                           | 4.0          | 4.8          | 3.5          | 1.7          | 0.5          | 1.5          | 2.6          | 11.5         | 9.3          | 10.4         | 35.1         |              |
| ร้อยละที่ร่วมประเพณีวันสำคัญ<br>ทางศาสนาของคนไทย         | 3.6          | 1.8          | 14.7         | 6.2          | 8.8          | 2.6          | 6.4          | 47.0         | 30.1         | 38.6         | 57.9         |              |
| ร้อยละที่ร่วมประเพณีวันสำคัญ<br>ทางศาสนาของตัวเอง        | 5.6          | 3.1          | 9.6          | 4.4          | 8.2          | 2.6          | 5.4          | 39           | 20.1         | 29.5         | 35.4         |              |
| ร้อยละที่ร่วมพิธีกรรมหรืองานศพของคนไทย                   | 5.5          | 4.8          | 12           | 16.7         | 11.4         | 2.1          | 9            | 45           | 19.9         | 32.4         | 39.5         |              |
| ร้อยละที่ทำบุญต่อบาตรพระของคนไทย                         | 7.2          | 5.1          | 12           | 9.7          | 18.8         | 2.3          | 9.3          | 48           | 29.8         | 38.9         | 43.9         |              |
| ร้อยละที่ทำกิจกรรมทางสังคมในชุมชน<br>(สงกรานต์) ของคนไทย | 8.6          | 4.6          | 18.5         | 21.2         | 6.6          | 4.4          | 10.8         | 53.3         | 37.4         | 45.3         | 54.9         |              |
| ร้อยละที่ร่วมงานวันปีใหม่สากล                            | 14           | 2.8          | 14.5         | 26.4         | 4.5          | 4.6          | 11           | 56           | 35.8         | 45.9         | 57           |              |
| คู่สมรส<br>คนไทย   | 0.0          | 0.7          | 1.6          | 0.0          | 0.0          | 0.0          | 0.3          | 1.7          | 1.9          | 1.8          | 67.3         |              |

ที่มา: โครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอตลัสในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย (โครงการฟ้ามิตร)

ตาราง 1: (ต่อ)

| คุณลักษณะของ<br>แรงงานข้ามชาติ                               | พม่า                         |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 | กัมพูชา                         |                                 |                                 | สปป.ลาว |
|--|------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------------------------------|---------|
|  | คนไทย<br>มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน | คนไทย<br>ไม่มีใบอนุญาต<br>ทำงาน |         |
| คนชาติเดียวกัน   | 98.9                         | 99.3                            | 98.4                            | 100.0                           | 100.0                           | 100.0                           | 100.0                           | 99.5                            | 98.3                            | 98.1                            | 98.2                            | 32.7    |
| <b>นายจ้าง</b>   |                              |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |         |
| คนไทย  | 50.8                         | 81.8                            | 82.8                            | 85.7                            | 71.9                            | 63.7                            | 69.2                            | 73.3                            | 73.3                            | 73.4                            | 73.3                            | 95.2    |
| คนชาติเดียวกัน   | 44.6                         | 9.1                             | 17.2                            | 12.7                            | 28.1                            | 29.9                            | 26.2                            | 8.5                             | 19.4                            | 19.4                            | 13.0                            | 4.8     |
| ทั้งต่อ  | 4.6                          | 9.1                             | 0.0                             | 1.6                             | 0.0                             | 6.4                             | 4.6                             | 18.2                            | 7.3                             | 7.3                             | 13.7                            |         |
| <b>เพื่อน/เพื่อนร่วมงาน</b>                                  |                              |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |         |
| คนไทย  | 1.1                          | 0.8                             | 3.1                             | 4.7                             | 0.0                             | 1.4                             | 1.7                             | 0.0                             | 0.0                             | 4.6                             | 2.0                             | 15.9    |
| คนชาติเดียวกัน   | 97.7                         | 99.2                            | 96.9                            | 95.3                            | 100.0                           | 98.6                            | 98.1                            | 99.4                            | 99.4                            | 94.7                            | 97.3                            | 79.7    |
| ทั้งต่อ  | 1.1                          | 0.0                             | 0.0                             | 0.0                             | 0.0                             | 0.0                             | 0.1                             | 0.6                             | 0.6                             | 0.8                             | 0.7                             | 4.3     |
| <b>ความพึงพอใจในชีวิตและสิ่งแวดล้อม<br/>ด้านที่อยู่อาศัย</b> |                              |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |         |
| มาก  | 29.9                         | 14.5                            | 38.4                            | 30.9                            | 32.5                            | 21.3                            | 27.6                            | 18.6                            | 18.6                            | 20.6                            | 19.6                            | 44.2    |
| ปานกลาง  | 57.0                         | 62.6                            | 58.9                            | 51.4                            | 51.3                            | 62.5                            | 57.3                            | 75.6                            | 75.6                            | 73.6                            | 74.6                            | 51.6    |
| น้อย   | 13.1                         | 22.9                            | 2.7                             | 17.7                            | 16.1                            | 16.2                            | 15.1                            | 5.8                             | 5.8                             | 5.8                             | 5.8                             | 4.1     |
| <b>ด้านรายได้</b>  |                              |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |                                 |         |
| มาก  | 71.5                         | 67.4                            | 37.2                            | 31.7                            | 39.4                            | 33.9                            | 45.0                            | 42.0                            | 42.0                            | 55.5                            | 48.7                            | 40.1    |
| ปานกลาง  | 26.7                         | 29.3                            | 57.4                            | 48.1                            | 46.0                            | 51.2                            | 44.3                            | 54.8                            | 54.8                            | 42.2                            | 48.5                            | 52.5    |

ที่มา: โครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเหตุสึโม่กลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย (โครงการฟ้ามิตร)

ตาราง 1: (ต่อ)

| คุณลักษณะของ<br>แรงงานข้ามชาติ    | พม่า   |        |        |        |        |        |        |        | กัมพูชา |        |        | สปป.ลาว |
|-----------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|---------|--------|--------|---------|
|                                   | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕%  | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕% | ๕๒.๗๕%  |
| น้อย                              | 1.8    | 3.3    | 5.4    | 20.2   | 14.6   | 14.9   | 10.7   | 3.3    | 2.3     | 2.8    | 7.4    |         |
| <b>ด้านสุขภาพ</b>                 |        |        |        |        |        |        |        |        |         |        |        |         |
| มาก                               | 48.8   | 57.3   | 51.4   | 61.3   | 70.8   | 54.2   | 58.0   | 19.3   | 19.3    | 19.3   | 51.2   |         |
| ปานกลาง                           | 44.2   | 34.6   | 44.9   | 33.9   | 21.8   | 44.7   | 36.8   | 78.1   | 77.4    | 77.8   | 43.5   |         |
| น้อย                              | 6.9    | 8.1    | 3.8    | 4.7    | 7.4    | 1.0    | 5.2    | 2.5    | 3.3     | 2.9    | 5.3    |         |
| <b>ด้านนายจ้างและสถานที่ทำงาน</b> |        |        |        |        |        |        |        |        |         |        |        |         |
| มาก                               | 52.7   | 55.0   | 39.9   | 50.6   | 51.1   | 47.3   | 49.3   | 21.6   | 22.9    | 22.2   | 48.6   |         |
| ปานกลาง                           | 44.1   | 41.0   | 55.0   | 45.4   | 46.0   | 51.2   | 47.3   | 74.4   | 71.6    | 73.0   | 48.4   |         |
| น้อย                              | 3.2    | 4.1    | 5.1    | 4.0    | 2.9    | 1.5    | 3.5    | 4.0    | 5.5     | 4.8    | 3.0    |         |
| <b>ด้านเพื่อนร่วมงาน</b>          |        |        |        |        |        |        |        |        |         |        |        |         |
| มาก                               | 64.7   | 57.5   | 53.8   | 46.9   | 81.0   | 40.1   | 56.6   | 18.1   | 19.1    | 18.6   | 54.1   |         |
| ปานกลาง                           | 33.5   | 38.7   | 44.9   | 47.9   | 19.0   | 58.6   | 41.1   | 76.6   | 75.4    | 76.0   | 43.1   |         |
| น้อย                              | 1.8    | 3.8    | 1.3    | 5.2    | 0.0    | 1.3    | 2.3    | 5.3    | 5.5     | 5.4    | 2.8    |         |
| <b>ด้านการอยู่ร่วมกับคนไทย</b>    |        |        |        |        |        |        |        |        |         |        |        |         |
| มาก                               | 25.9   | 20.6   | 29.1   | 34.8   | 16.4   | 25.4   | 25.4   | 17.8   | 15.6    | 16.7   | 59.0   |         |
| ปานกลาง                           | 63.2   | 66.2   | 50.4   | 57.5   | 46.3   | 70.5   | 58.8   | 72.4   | 75.4    | 73.9   | 38.5   |         |

ที่มา: โครงการวิจัยประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอตลิ่งในกลุ่มแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย (โครงการฟ้ามิตร)

ตาราง 1: (ต่อ)

|  | พม่า      |           |           |           |           |           |           |           | กัมพูชา   |           |           | สปป.ลาว |
|--|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|---------|
|  | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ | ๕๒๗๕๗๕๗๕๗ |         |
| คุณลักษณะของ<br>แรงงานข้ามชาติ                     | ๑๐.๙      | ๑๓.๒      | ๒๐.๕      | ๗.๘       | ๓๗.๓      | ๔.๑       | ๑๕.๘      | ๙.๘       | ๙.๐       | ๙.๔       | ๒.๕       |         |
| ด้านการรับรู้สิทธิ์และความคุ้มครอง                 |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |         |
| น้อย   | ๗.๙       | ๙.๔       | ๒๔.๖      | ๑๔.๐      | ๑๒.๗      | ๑๙.๕      | ๑๕.๒      | ๑๔.๖      | ๗.๐       | ๑๐.๘      | ๓๙.๖      |         |
| มาก  | ๓๓.๓      | ๓๘.๓      | ๔๘.๔      | ๓๖.๘      | ๓๕.๒      | ๖๓.๕      | ๔๓.๓      | ๕๔.๓      | ๕๓.๓      | ๕๓.๘      | ๔๖.๘      |         |
| ปานกลาง  | ๕๘.๘      | ๕๒.๓      | ๒๗.๐      | ๔๙.๑      | ๕๒.๑      | ๑๗.๐      | ๔๑.๖      | ๓๑.๑      | ๓๙.๗      | ๓๕.๔      | ๑๓.๖      |         |
| น้อย   |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |         |
| ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน                 |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |         |
| มาก  | ๘.๖       | ๑๐.๔      | ๒๘.๙      | ๑๓.๗      | ๘.๘       | ๒๐.๓      | ๑๕.๕      | ๑๓.๔      | ๑๑.๕      | ๑๒.๕      | ๔๖.๘      |         |
| ปานกลาง  | ๖๐.๖      | ๖๓.๔      | ๔๕.๑      | ๓๗.๒      | ๖๑.๔      | ๖๖.๖      | ๕๕.๓      | ๕๖.๑      | ๕๓.๑      | ๕๔.๖      | ๔๗.๐      |         |
| น้อย   | ๓๐.๘      | ๒๖.๒      | ๒๕.๙      | ๔๙.๑      | ๒๙.๘      | ๑๓.๑      | ๒๙.๒      | ๓๐.๖      | ๓๕.๓      | ๓๓.๐      | ๖.๒       |         |
| ถ้ามีบุตรอายุ 5 ปีขึ้นไป ได้เรียนหนังสือหรือไม่    |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |         |
| จำนวนตัวอย่าง                                      | ๔๕        | ๑๐๔       | ๑๐๔       | ๑๓๕       | ๘๓        | ๙๑        | ๕๖๒       | ๑๒๐       | ๑๑๕       | ๒๓๕       | ๑๖๓       |         |
| % ได้  | ๒๒.๒      | ๑๐.๖      | ๘๘.๕      | ๘๘.๙      | ๓๗.๓      | ๙๗.๘      | ๖๒.๘      | ๘๕.๘      | ๘๐.๙      | ๘๓.๔      | ๙๒.๐      |         |
| หากเป็นไปได้ ต้องการที่จะอยู่ใน<br>ประเทศไทยตลอดไป |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |           |         |
| ตลอดไป   | ๒๔.๔      | ๑๓.๗      | ๒๑.๓      | ๑๐.๘      | ๑๑.๙      | ๘.๒       | ๑๔.๓      | ๑๕.๓      | ๑๕.๒      | ๑๕.๓      | ๕๒.๐      |         |
| ไม่ตลอดไป  | ๗๔.๗      | ๘๔.๗      | ๗๕.๒      | ๘๐.๘      | ๘๘.๑      | ๘๙.๗      | ๘๒.๘      | ๗๘.๖      | ๘๑.๘      | ๘๐.๒      | ๔๐.๗      |         |
| ไม่ทราบ/ไม่แน่ใจ                                   | ๐.๙       | ๑.๕       | ๓.๕       | ๘.๕       | ๐.๐       | ๒.๑       | ๒.๙       | ๖.๐       | ๓.๐       | ๔.๕       | ๗.๔       |         |

หมายเหตุ จำนวนตัวอย่างในแต่ละจังหวัด อาจเปลี่ยนแปลงตามคำถามบางข้อ แต่เปลี่ยนแปลงน้อยมากไม่เกินจังหวัดละ 2-3 คน



# เอกสารอ้างอิง

## ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล. บรรณานิติการ (2547). *คนต่างด้าวในประเทศไทยคือใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบฐานข้อมูลแบบไทยคือคำตอบ?*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. (2554). *ข้อมูลสถิติรายเดือน: มกราคม พ.ศ. 2554*. สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2554 :<http://wp.doe.go.th/sites/default/files/statistic/7/sm01-54.pdf>.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2554). *โครงการตามไปดูคนนับคน สัมภาษณ์ประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553*. สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2554: [www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/Research/WatchCensus 2010](http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/Research/WatchCensus%202010).
- อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ วาทีณี บุญชะลίκη จรัมพร ให้อายอง เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และกัญญา อภิพรชัยสกุล. (2554). *รายงานการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน โครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ ประเทศไทย (โครงการฟ้ามิตร - 2) ปี พ.ศ. 2553*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

## ภาษาอังกฤษ

- International Labour Organization (ILO) and Office of the Education Council (OEC), Ministry of Education, Thailand. (2006). *Research Study on Educational Opportunity of Migrant and Stateless Children in Samut Sakhon*. Bangkok: International Labour Organization.
- Pearson, E., Punpuing, S., Jampaklay, A., Kittisuksathit, S., & Prohmmo, A. (2006). *The Mekong Challenge: Underpaid, Overworked and Overlooked: The realities of young migrant workers in Thailand*. Bangkok: International Labour Organization.
- Sciortino, R., & Punpuing, S. (2009). *International Migration in Thailand, 2009*. Bangkok: International Organization for Migration.
- Thu, Z. (2006). *Migrant children 's access to education in Thailand: a case study of Myanmar children in Samut Sakhon Province*. Unpublished master's thesis. Chulalongkorn University.